

(i) Printed Pages: 7

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

2	6	6	9
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	9
---	---	---	---

**Master of Arts [Economics] 3rd Semester
(1129)**

**ECONOMICS OF GROWTH AND DEVELOPMENT—I
Paper—MAECO-302 (In all Mediums)**

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

Note :— Attempt FIVE questions in all, selecting ONE question from each of the four units. Question No. 1 is compulsory. All questions carry equal marks.

1. Answer any 10 parts of the following in brief (20-25 words each) :
- (a) What do you understand by the phrase 'islands of prosperity' ?
 - (b) List the limitations of PQLI.
 - (c) What is Capabilities Approach to development ?
 - (d) How far is the concept of 'developing world' meaningful ?
 - (e) Explain Vicious Circle of Poverty.
 - (f) What is the dependency thesis in development ?
 - (g) Identify the various forms of dualism.
 - (h) What is the role of values in economics ?
 - (i) Explain the characteristics of stationary state.

- (j) List the 5 types of innovations given by Schumpeter.
- (k) Highlight the differences between Smith and Ricardo's theories of development.
- (l) What is meant by demographic transition ?
- (m) Name the 4 most populated countries of the world.
- (n) What is population explosion ?
- (o) What are SDGs ? 10×2=20

UNIT—I

- 2. What are the alternative concepts used for measuring economic development ? How is HDI a better measure of development compared to income or growth ? 15
- 3. Trace the origin of the concept of development vis-a-vis growth in economics. 15

UNIT—II

- 4. How did imperialism and colonialism impact the development process of the erstwhile colonies ? 15
- 5. Discuss the relevance of Nelson's Low Level Equilibrium Trap theory to the least developed economies. 15

UNIT—III

- 6. Elaborate Marxian views on the process of economics development. Why is the downfall of capitalism inevitable according to Marx ? 15
- 7. Discuss Rostow's stages of economic growth. Why does he call his book a 'non-communist manifesto' ? 15

UNIT—IV

8. "The world population problem is not just a matter of expansion numbers but also one of increasing affluence and limited resources." Comment.
9. What do you mean by sustainable development ? Discuss major challenges towards its attainment.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पांच प्रश्न करें। दी गई चार यूनिटों में से प्रत्येक एक प्रश्न का चयन करें। प्रश्न सं. 1 अनिवार्य हैं। सभी प्रश्नों समान अंक हैं।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं 10 भागों का उत्तर संक्षेप में दें (प्रत्येक 20-25 शब्दों में लिखें) :

(क) 'स्मृद्धि के द्वीप' वाक्यांश से आप क्या समझते हैं ?

(ख) PQLI की सीमाओं को सूचीबद्ध करें।

(ग) विकास के लिए सामर्थ्य दृष्टिकोण क्या है ?

(घ) 'विकासशील दुनिया' की अवधारणा कितनी सार्थक है ?

(ङ) गरीबी के दुष्चक्र को स्पष्ट करें।

(च) विकास में निर्भरता थीसिस क्या है ?

(छ) द्वैतवाद के विभिन्न रूपों की पहचान बताएं।

(ज) अर्थशास्त्र में मूल्यों की क्या भूमिका है ?

(झ) स्थिर स्थिति की विशेषताएं बताइये।

UNIT—IV

8. "The world population problem is not just a matter of expansion numbers but also one of increasing affluence and limited resources." Comment.
9. What do you mean by sustainable development ? Discuss major challenges towards its attainment.

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- सभी में से पांच प्रश्न करें। दी गई चार यूनिटों में से प्रत्येक एक प्रश्न का चयन करें। प्रश्न सं. 1 अनिवार्य हैं। सभी प्रश्नों समान अंक हैं।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं 10 भागों का उत्तर संक्षेप में दें (प्रत्येक 20-25 शब्दों में लिखें) :

- (क) 'स्मृद्धि के द्वीप' वाक्यांश से आप क्या समझते हैं ?
- (ख) PQLI की सीमाओं को सूचीबद्ध करें।
- (ग) विकास के लिए सामर्थ्य दृष्टिकोण क्या है ?
- (घ) 'विकासशील दुनिया' की अवधारणा कितनी सार्थक है ?
- (ङ) गरीबी के दुष्चक्र को स्पष्ट करें।
- (च) विकास में निर्भरता थीसिस क्या है ?
- (छ) द्वैतवाद के विभिन्न रूपों की पहचान बताएं।
- (ज) अर्थशास्त्र में मूल्यों की क्या भूमिका है ?
- (झ) स्थिर स्थिति की विशेषताएं बताइये।

- (अ) शुम्पीटर द्वारा दिए गए पांच प्रकार के नवाचारों को सूचीबद्ध करें।
- (ट) विकास के स्मिथ और रिकार्डो के सिद्धांतों के बीच अंतर को उजागर करें।
- (ठ) जनसांख्यिकीय परिवर्तन का क्या मतलब है ?
- (ड) दुनिया के चार सबसे अधिक आबादी वाले देशों का नाम बताइये।
- (ढ) जनसंख्या विस्फोट क्या है ?
- (ण) एस.डी.जी. क्या है ? 10×2=20

यूनिट-I

2. आर्थिक विकास को मापने के लिए उपयोग की जाने वाली वैकल्पिक अवधारणाएं क्या हैं ? आय अथवा वृद्धि की तुलना में HDI एक बेहतर विकास का उपाय कैसे है ? 15
3. अर्थशास्त्र में वृद्धि के प्रति विकास की अवधारणा की उत्पत्ति का अनुसरण करें। 15

यूनिट-II

4. पूर्ववर्ती उपनिवेशों की विकास प्रक्रिया को साम्राज्यवाद और उपनिवेशवाद ने कैसे प्रभावित किया है ? 15
5. अल्पतम विकसित अर्थव्यवस्थाओं के लिए नेल्सन के निम्न स्तर के संतुलन ट्रैप सिद्धांत की प्रासंगिकता की चर्चा करें। 15

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਅਰਥਸ਼ਾਸ਼ਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਯਾ ਪਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਪਤਨ ਕਿਉਂ ਅਪਰਿਹਾਰਯ ਹੈ ?

15

7. ਰੋਸਟੋ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਚਰਚਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ
'ਗੈਰ-ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਘੋਸ਼ਣਾਪਤਰ' ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. "ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿਰਫ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ
ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵੱਧਦੀ ਪ੍ਰਚੁਰਤਾ ਅਤੇ ਸੀਮਿਤ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।" ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।

15

9. ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਹੈ ? ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੁਨੌਤੀਆਂ
ਕੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

15

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :— ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਚਾਰ ਯੂਨਿਟਾਂ ਤੋਂ
ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ
ਦੇ ਅੰਕ ਬਰਾਬਰ ਹਨ।

1. ਨਿਮਨਲਿਖਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਦਸ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦਿਉ (ਹਰੇਕ ਨੂੰ
20-25 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ) :

(ੳ) 'ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਟਾਪੂ' ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ?

(ਅ) ਪੀ. ਕਿਊ. ਐਲ. ਈ. ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।

- (ੲ) ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਪਹੁੰਚ ਕੀ ਹੈ ?
- (ਸ) 'ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੁਨੀਆਂ' ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਕਿੰਨੀ ਸਾਰਥਕ ਹੈ ?
- (ਹ) ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚੱਕਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
- (ਕ) ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਥੀਸਿਸ ਕੀ ਹੈ ?
- (ਖ) ਦੋਹਰਾਵਾਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸੋ।
- (ਗ) ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਕੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ ?
- (ਘ) ਸਥਿਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
- (ਙ) ਸ਼ੁੱਪੀਟਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵਾਂਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।
- (ਚ) ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਮਿਥ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡੋ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ।
- (ਛ) ਜਨਸੰਖਿਆਂਕੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (ਜ) ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸੋ।
- (ਝ) ਆਬਾਦੀ ਵਿਸਫੋਟ ਕੀ ਹੈ ?
- (ਵ) ਐਸ. ਡੀ. ਜੀ. ਕੀ ਹਨ ? 10×2=20

ਯੂਨਿਟ-1

2. ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਕਲਪਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ? ਆਮਦਨੀ ਅਤੇ ਵਿਧੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਐਚ. ਡੀ. ਆਈ. ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਉਪਾਵ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? 15
3. ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਲੋਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀਵਾਦ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ ? 15
5. ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਅਰਥ-ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨੈਲਸਨ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਟਰੈਪ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰੋ। ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਪਤਨ ਕਿਉਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ? 15
7. ਰੋਸਟੋ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ 'ਗੈਰ-ਸਮੁਦਾਇ ਘੋਸ਼ਣਾ-ਪੱਤਰ' ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? 15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. “ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿਰਫ ਸੰਖਿਆ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਵੱਧ ਰਹੇ ਅਮੀਰੀ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।” ਟਿੱਪਣੀ ਕਰੋ। 15
9. ਸਥਾਈ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 15